

ÇUKUROVA'YA YERLEŞEN TÜRKİSTANLILARIN SOSYOLOJİK DURUMU

Çağatay Koçar

Karacaoğlan diyarında yaşamakta olan Türkistanlıların sosyolojik durumu hakkında kısaca bilgi verelim: Çukurova'da yaşamakta olan Türkistanlılar memleketlerinin Ruslar ve Çinliler tarafından işgal edilmesinden sonra öz ana yurtlarını terk etmeye mecbur kaldılar. Onlar, önce komşu ülkeler Afganistan ve İran'a iltica ederek yerleştiler. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra Türkistanlıların bir kısmı Pakistan, Suudi Arabistan, İran ve Irak üzerinden Türkiye'ye gelerek yerleştiler. Onların büyük kısmı önce Adana'ya gelip bir müddet kaldıktan sonra türlü vilayetlere dağıldılar. Bu gruptan önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mekke ve Medine'ye okumaya giden Türkistanlı talebeler I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusuna gönüllü katılarak İngilizlere karşı çarpışmışlar, savaş bitiminde Çukurova'ya gelmişlerdir. Ayrıca II.Dünya Savaşından sonra Alman ordusuna gönüllü asker olan Türkistanlılar da Manisa ve Çukurova'ya gelerek yerleşmişlerdir.

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıları:

- a) I.Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra Çukurova'ya gelenler.
- b) II.Dünya Savaşından sonra Çukurova'ya gelenler.
- c) Ve 1950 yılından sonra Çukurova'ya gelenler, diye üç gruba ayırarak incelemek mümkündür. Şimdi bu hususta kısaca bilgi verelim:
 - a) I.Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların çoğunluğunu Türkistan'dan Mekke ve Medine'ye okumaya giden gençler oluşturur. Tahsilleri sırasında patlak veren I.Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak Osmanlı ordusu saflarında Akabe, Süveyş ve Hicaz cephelerinde savaşan Türkistanlı gençler ve talebeler savaş sonrasında Çukurova'ya gelerek buradaki Millî Mücadele'ye hiçbir karşılık beklemeden katılmışlardır (1).

(1) Bu konuda 1990 yılında "XI. Türk Tarih Kongresi'nde sunduğumuz "Çukurova'nın Kurtuluşuna iştirak eden Türkistanlılar" adlı tebliğimizde geniş bilgi verilmiştir.

Bu dönemde ayrıca Türkistan'da 1916 yılında Rus Çar yönetimine karşı yapılan isyana iştirak eden ve isyanın kanlı şekilde bastırılmasından sonra ölüm cezasına çarptırılan veya Sibiryaya sürgün edilen bazı Türkistanlılar Çukurova'ya kaçarak yerleşmişlerdir.

I.Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların çoğunluğunu bekâr genç erkekler teşkil eder. Onların arasından bazıları Suudi Arabistanlı kızlar ile evlenerek Çukurova'ya gelmişlerdir. Bekâr olanlar daha sonra burda evlenerek yuva kurmuşlardır. Bugün onların çocukları ve torunları Adana, Ceyhan, Osmaniye, Mersin ve Tarsus'ta yaşamaktadır. I.Dünya Savaşı sırasında Çukurova'ya gelen Türkistanlılardan hiçbiri hayatta değildir. En son hayatta olan Hacı Abdullah Aker geçen yıl kasım ayında Tarsus'ta hayata gözlerini yummuştur.

b) II.Dünya Savaşı'ndan sonra Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların çoğunluğunu Almanya'dan gelenler oluşturur. II.Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği ordusuna asker olan Türkistanlı gençler çeşitli cephelerde Almanlar'a esir düşmüşler. Esir kamplarında ölüm kalım mücadelesi veren Türkistanlı askerleri daha önce orada olan Mustafa Çokay ve Veli Kayyum Han, Hitler'e müracaat ederek onları esir kamplarından kurtarırlar. Mustafa Çokay'ın ölümünden sonra Veli Kayyum Han Türkistan Lejyonu'nu kurarak Ruslar'a karşı çarpışır. Almanların savaşta yenilmesinden sonra Türkistanlı askerler oradaki Türk elçiliğine başvurarak Türkiye'ye gitmek istediklerini bildirirler. 1947-1949 yılları arasında Almanya'dan Türkiye'ye kabileler halinde Türkistanlılar gelir, onların bir kısmı Çukurova'ya gelerek; Adana, Ceyhan ve Mersin'e yerleşir. Devlet onların bazılarını Yeşiloba'dan ev verir. Almanya'dan gelerek Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların çoğunluğu orada evlendikleri Alman hanımları da beraber getirir. Bu dönemde Afganistan'dan da az sayıda Türkistanlıların Çukurova'ya geldiğini hatırlatalım.

c) Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların büyük grubunu 1950'den sonra gelenler teşkil eder. Onların çoğunluğunu Afganistan, Pakistan ve Suudi Arabistan'dan gelenler oluşturur. Bilhassa 1952 yılında

Afganistan'dan 72 aile serbest göçmen olarak Adana'ya gelerek yerleşti. Kızılay ve Adanalı hayırseverlerin verdiği yardımlar ile onlar şimdiki Gazipaşa Bulvarı ve İstasyon civarında geçici olarak çadırlarda yaşadılar. Başlangıçta onlar pamuk tarlalarında ve türlü işyerlerinde işçi olarak çalışarak geçimlerini sağladılar. Seyhan Barajı inşaatının başlaması onlara yeni çalışma sahasının açılmasına sebep oldu. Baraj inşaatında çalışan Türkistanlılar kısa zamanda ekonomik durumlarını düzelterek Adana'nın Yavuzlar ve Sinanpaşa mahallelerinde yer satın alarak evsahibi oldular. Buralarda dükkanlar açarak esnaflığa da başladılar.

Afganistan, Pakistan ve Suudi Arabistan'dan serbest göçmen olarak gelen Türkistanlılara devlet Cihanbeyli, Akşehir ve Ceylanpınar'dan toprak verdi. Bir kısmı oralara giderek yerleşti, sonradan onların bazıları tekrar Adana'ya döndü.

Yukarıda kaydettiğimiz Türkistanlılar kendi milli örf-adetlerini ve geleneklerini ve sosyal faaliyetlerini devam ettirmek için cemiyetlerini de kurmayı ihmal etmediler. Çukurova'nın kurtuluşuna iştirak eden Türkistanlılar ve onların çocukları 1950 yılında "Türkistanlı Mücahitler Yardımlaşma Derneği"ni kurdular. Aradan bir yıl geçtikten sonra bu dernekten ayrıca 1951 yılında dış doktoru Rasih Özgen, Bedri Hocent, Beyhan Alper, Murat Cengiz ve Kozanlı avukat Cevdet Akçalı önderliğinde "Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği" kuruldu. Bu dernek birkaç yıl türlü yerlerde faaliyet yürüttü. Adana'daki Türkistanlılar 12 Nisan 1959 yılında Sinanpaşa Mahallesi'nden 150 metrekare yer satın alarak bugünkü dernek binasının temelini attılar. Üç katlı olan binanın birinci katı toplantı salonu, ikinci katı dernek yönetim kurulu odaları, üçüncü katı talebe ve evsiz Türkistanlıların barınabileceği odalardan ibarettir. Dernek binasının inşaatına Çukurova, Arabistan ve başka yerlerde yaşamakta olan Türkistanlılar maddi yardımda bulundular.

1980 yılından önce Türkiye'de tırmanan anarşi Türkistanlılara türlü zararlar verdi. Sinanpaşa ve Yavuzlar Mahallesinde yaşamakta olan Türkistanlılar bu dönemde çocuklarını okula gönderemediler. Türlü sosyal faaliyetler yürüten "Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği"

binası 1980 yılının Şubat ayında bombalandı ve yakıldı. Dernek binasının tahrip edilmesinden sonra Sıkıyönetim dernek faaliyetini durdurdu. Yönetim kurulunun defalarca yetkili makamlara müracaat etmesine rağmen cemiyet binasının açılmasına izin verilmedi. Nihayet isim değişikliği yapılarak 26 Temmuz 1988 yılında "Alişer Nevaî Derneği" adı altında Türkistanlıların tekrar faaliyet yürütmesine yetkili makamlar izin verdi. 8 senelik bir aradan sonra Türkistanlılar dernek binasına sahip olabildiler. Aynı olaylar Yavuzlar Mahallesi'nde kurulu olan "Türkistanlı Mücahitler Yardımlaşma Cemiyeti"nin başına da geldi. 1965 yılından itibaren kendi dar imkanları ile bir binaya sahip olan "Türkistanlı Mücahitler Cemiyeti'nin binasına ve mal varlığına Sıkıyönetim el koydu. Şimdiye kadar bu konuda bir ilerleme kaydedilmedi.

Adana'ya yerleşen Türkistanlılar Sinanpaşa ve Kazım Başer Mahallelerinde "Türkistan" adını verdikleri camiler inşa ettiler. Sinanpaşa Mahallesi 445. Sokakta 29 Haziran 1965 yılında ibadete açılan "Türkistan Camii" kitabesinde aşağıdakiler yazılır:

"Türkistan Camii kitabesi, 2.Noterlik 29.6.1965 tarihi ve 9839 No.lu tesis senedi ile Mehmet Mindan tarafından Allah rızası için Türkistan Camii adıyla vakıf edilmiştir.

776 Ada - 162 Parsel - 313 metrekare."

Türkistan II.Camii Kazım Başer Mahallesi'nin 555. Sokağında Suudi Arabistan'da 1987 yılından 83 yaşında vefat eden Hafız Cemaleddin Türkistanlı tarafından 1984-1985 yılında inşa ettirilmiştir. 200 metrekare oturma alanına inşa edilen caminin tüm alanı 800 metrekaredir.

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlılar kendi seslerini duyurmak için 1959 yılında "BULAK" adlı bir dergi çıkarmaya başladılar. Derginin sahibi olarak Bedri Hocent, sorumlu müdürü olarak Ahmet Türkeli gösterilmiştir. Birinci sayısı 20 Mart 1959 yılında neşir edildi. Fiyatı: 75 jruş. İdarehane: Yavuzlar Mah. 157 Sk. No: 12/A Adana olarak gösterilir.

Mecmuanın birinci sayısında "NİÇİN ÇIKIYORUZ" başlıklı yazıda; "Muhtelif tarihlerde, muhtelif isimlerle çıkmış olan Milliyetçi dergilerle

aynı safta çalışmak, Türke has meziyetleri, örf ve adetleri anlatmak için menbainı milliyetçi gençlerimizin kalplerindeki fikir, heyecan ve ilhamların teşkil ettiği Bulak isimli bu mecmuayı çıkarmak lüzumunu hissettik.

Gayemiz: Milli hisleri takviye etmek, dini, ahlaki, içtimai sahalarda faydalı olabilmek uzak ve yakın zamanlarda yaşamış Türk ve İslâm büyüklerini tanıtmak." diye izah edilerek aşağıdakiler yazılır: "Demir Perde gerisini Efkârı Umumiyyeye tanıtmak, Rus idaresinin bir kâbus gibi üzerine çöktüğü Türk ülkelerindeki ırkdaşlarımıza yapılan mezalimi anlatmak komünizm denilen menfur rejimin bu ırkdaşlarımızı dinen ve ahlaken nasıl imhaya çalıştığını Sibiryâ bataklıklarına nasıl sürdüğünü, kütle halinde nasıl öldürdüğünü bu hayatı yaşamış ve bu mezalimden kaçmış insanların ifadeleri ile bilmeyenlere duyurmak.

Nihayet, İkinci Cihan Harbi'nde Almanlar'a esir olarak iltica edip sonradan Ruslar'a karşı harp eden Türkistanlıların hatıralarını nakletmek gayesiyle huzura çıkmış bulunuyoruz.

Bu sahada tecrübesiz oluşumuz birçok noksanlıklarımıza yol açacaktır. Siz okuyucularımızın tenkid, tavsiye ve alâkaları bizlere destek olacak, mecmuamız günden güne mükemmelleşecek, Türke has düşünüş ve yaşayışın geniş ilham kaynaklarından bilgi ve hatıra demetleri ile karşınıza çıkmak sureti ile bugünün kozmopolit ve kuvvetli görünen bazı düşünüş, yaşayış halini bir tarafa atıp geçmişin azametli hayatının heyecanı altında yarına hazırlanmayı bilmemiz icap ettiğini anlatmaya çalışacağız.

Milli menfaati her türlü şahsi menfaatin üstünde tutmak gayesi güden mecmuamız, tecrübenin vereceği olgunluk ve imkânlarının azamisini sarfederek sizlere her sayısında daha iyi bir şekilde görünmek azmindedir.

Bir mecmua veya gazetenin yaşaması için okuyucusu tarafından desteklenmesinin şart olduğunu düşünen Bulak bu desteği temin için sizlere lâyük olmaya çalışacaktır."

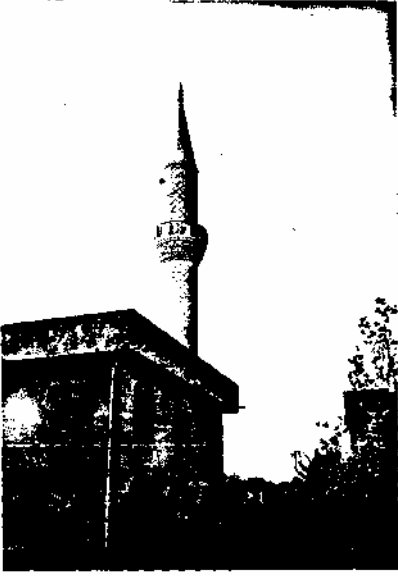
BULAK

"Bulak" mecmuasının 15.2.1962 tarihli 9. sayısında Yazı İşleri Müdürünün değiştiğini görmekteyiz. Yazı İşleri Müdürü olarak Tufan Aysalan, Hukuk Müşaviri olarak Mahmut Ünal gösterilir. Aynı mecmuanın 15.4.1962 tarihli 10.say ısında Yazı İşleri Müdürü olarak Özcan Yoldaşcan gösterilir. "Bulak" mecmucası 1962 yılına kadar yayın hayatını sürdürdü ve toplam 12 sayı çıktı.

Bundan birkaç sene sonra "Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği" teksir makinesinde haber bülteni çoğaltarak cemiyet faaliyetleri hakkında Türkistanlılara bilgi verdi. Haber bülteni 1979.yılına kadar yayınlandı.

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlılar arasında yüksek tahsilini tamamlayan pekçok kişi vardır. Mesela, onlar arasından Profesör, Doçent, öğretim görevlileri, doktorlar, mühendisler yetişti. Çukurova'ya yerleşen Türkistanlılar bugün mutlu yaşamaktadırlar.

stanlılardan 44 ailede

Çukurova'nın dıştan görünüşü

Kâzım Başer Mahallesiindeki "Türkistan Camii 2"nin Kitabesi

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin doğum yeri

Türkistan	Afganistan	S.Arabistan	Hindistan	Lübnan	Türkiye
22	9	2	1	~	9~

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin yaş grubu

1910-1920	1921-1930	1931-1040	1941-1950	1951-1960	1961-1970
8	8	8	4	12	4

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin cinsiyeti

Erkek	Kadın
37	7

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin bildiği yabancı dil

Arapça	Farsça	Almanca	İngilizce	Urduca	Hindçe	Rusça
11	13	3	7	1	1	1

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin tahsil durumu

Tahsilsiz	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
6	8	12	10	4	4

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin meslek grubu

İşsiz	İşçi	Esnaf	5erb.	Meslek	Ev han.	«Iemur vlühend.	Dr.	Emekli
1	1	9	18	4	3	2	1	5

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin medeni durumu

Evli	Bekâr	Dul
40	-	4

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 ailenin kaç çocuk sahibi olduğu

Çocuksuz	Bir ço.	İki çoc.	Üç çoc.	Dört çoc.	Beş çocuklu
1 aile	10 aile	6 aile	8 aile	1 aile	5 aile
Altı çoc.	Yedi çoc.	Sekiz çoc.	Dokuz çoc.	On çoc.	Onbir çoc.
7 aile	1 aile	1 aile	2 aile	1 aile	1 aile

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin geldiği ülkeler

Türkiye doğumlu	Afganistan	S.Arabistan	Pakistan	Almanya	Lübnan
9	18	12	3	1	1

44 Aile reisinin Türkiye'ye geliş şekli

Türkiye doğumlu	Serbest göçmen	İskânlı göçmen
9	33	2

Türkistanlı 44 aile reisinin Türkiye'ye ilk yerleştiği yer

Türkiye doğumlu	Adana	Urfa	Konya	İstanbul	Malatya	Yozgat
9	27	1	4	1	1	1

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 ailenin oturduğu meskenin durumu

Müstakil	Apt.	Mülk	Kira	Lojman	Akraba evi
27	17	33	9	1	1

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin Adana'daki
Türkistanlılar Derneğine üye durumu

Üye olanlar	Üye olmayanlar	Görev aldınız mı	
22	22	Evet= 13	Hayır= 9

Türkistanlı 44 ailenin Radyo, Televizyon, Video ve
Otomobili olup-olmadığı

Radyo		Televizyon		Video		Otomobil	
Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
43	1	40	4	11	33	14	30

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 ailenin yaşadığı il ve ilçeler

Adana	Mersin	Osmaniye	Tarsus
36	6	1	1

Adana'ya yerleşen Türkistanlı 36 ailenin oturduğu mahalle

Yavz.	Sinanpş.	Tepbğ.	Baraj	Sümer	Fatih	Mahfesiğma2	Yeşilevler
14	13	3	2	1	1	1	1

Mersin'e yerleşen Türkistanlı 6 ailenin oturduğu mahalle

Mesudiye	Barbaros	Gazi	Pozcu	Kazanlı	TRT	Lojmanı
2	1	1	1			1

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlı 44 aile reisinin
okuduğu gazete-mecmua

Türkiye	Hürriyet	Sabah	Tercüman	Milliyet	Zaman	Bayrak	Yeni Düşünce
13	11	6	3	2	1	1	1

Bilim ve Teknik	Milli Kültür	Türkistan Dergisi
1	1	2

Not: Bazı aile reisleri birden fazla gazete okumakta, ayrıca 44 aileden 24 aile gazete-mecmua okumakta geri kalan 20 aile okumakta.

Çukurova'ya yerleşen Türkistanlıların 1952 yılında Adana'da tertiple-
dikleri bir toplantıdan görünüş.